

Raposi József

Értékek és tartalmak, avagy a tartalom értékei

A Nemzeti alaptanterv (Nat) bevezetésének, a magyar közoktatás újszerű, keretjellegű szabályozásának gondolata 1989-ben, a rendszerváltás hajnalán keletkezett. Sok-sok vitát, és legalább féltucat előzetes változatot követően 1995-ben került sor az – időbeli tájékozódás érdekében sorszámmal megkülönböztetett – úgynevezett első Nat¹ és a helyi tantervekkel együtt a kétszintű tantervi szabályozás bevezetésére. Hároméves felkészülési időt követően 1998-tól indult az új rendszer szerinti oktatás. 2000-től a kétszintű tartalmi szabályozás a kerettantervek bevezetésével háromszintűre módosult. 2003-ban jelent meg a második Nat, amelynek leglényegesebb változása az volt, hogy kikerültek belőle részletes tartalmi követelmények, más néven a normatív tananyagtartalmak. Ez a dokumentum 2007-ben az Európai Unió által ajánlott kulcskompetenciák bevezetésével bővült. A 2012-es, újnak nevezett Nat egyik legfontosabb változása, hogy megújult a dokumentum küldetése és a közműveltségi tartalmak megjelenítésével ismét visszakérültek a konkrét tananyagtartalmak. Ennek háttéréről és a műveltségi területek változtatásairól, értelmezéséről szól az új Nat teljes szövegének közlését bevezető tanulmány.

ELŐZMÉNYEK

A hazai tartalmi szabályozás két évtizede az 1993-as közoktatási törvénnyel (a továbbiakban Kt.), majd az első Nemzeti alaptanterv (a továbbiakban Nat) 1995-ös érvénybe lépésével kialakult rendszerben működik. A tartalmi szabályozás rendszere a jelzett időszak óta lényegében változatlan, jóllehet az 1995-ös Nat-ot további alaptantervek is követték, a 2003-as, valamint annak 2007-es kiegészítése. Az alaptanterv műfaj időről időre történő (kezdetben három-, majd ötvenkénti) felülvizsgálatát, változását a közoktatási törvény írta elő, illetve garantálta egyúttal. A kialakított szabályozási rendszer lényegét összegző kétpólusú, háromszintű szabályozási modellben ugyanakkor minden egyes alkotóelemnek sajátos mozgástere volt, így magának a közoktatási törvénykezésnek, a nemzeti alaptantervnek, a kerettanterveknek, továbbá az iskolai pedagógiai program részeként a helyi tanterveknek. Nézőpont kérdése, hogy melyik említett dokumentum mekkora szabad-

1 Az oktatáskutatók között nincs konszenzus abban, hogy az elsőt, az 1995-öst követő Nemzeti alaptantervek vajon újnak tekinthetők-e (tehát számozandók: 1., 2., 3.), vagy lényegében egy Nat létezik, melynek különböző változatai vannak.

ságfokkal bírt, az dokumentálható, hogy az elmúlt mintegy másfél évtizedben több mint 65 kerettanterv íródott, számos uniós forrásból támogatott programcsomag született, valamennyi iskola – eleget téve a törvényi előírásoknak – a saját helyi tanterve alapján működik. Egyes vélemények szerint maga az alaptanterv mint műfaj generálta a fejlesztéseket: 2003-ban például az akkori Nat készítői az alaptanterv stratégiai jellege mellett annak fejlesztő funkcióját hangsúlyozták, üdvözölve a Nat és az iskolák helyi szintje között megjelenő közvetítő elemeket, így például a kerettanterveket. A mozgásteret kifejező szabadságfok az egyes dokumentumok jogszabályi mivoltában, közigazgatási érvényességében is kifejeződik: a törvényhez képest egyfajta hierarchiát alkotva a mindenkori Nat kormányrendelet, a kerettanterv miniszteri rendelet, a helyi tanterv jóváhagyása pedig az intézményfenntartó jogosultsága.

Érdemes tudatosítanunk, hogy majd két évtizedre volt szükség ahhoz, hogy a Nat-ra épülő szabályozási rendszer stabilizálódjon és az érintett szereplők biztonsággal eligazodjanak, és többé-kevésbé hatékonyan használják a különböző szintű dokumentumokat. A tartalmi szabályozás ugyanis egy bonyolult és többszintű folyamat, a tantervektől a tantermi gyakorlatig vezető út sokkal inkább egy töredezett, bonyolult érdekviszonyok által meghatározott interpretációs lánc, mintsem egyfajta implementációs projekt algoritmusának logikája szerint működő hierarchikus lánc. Különösen igaz ez egy olyan decentralizált, a szereplők autonómiáját és a közöttük kialakult felelősségmegosztást hangsúlyozó rendszerben, mint amilyen a magyar oktatási rendszer.

A NEMZETI ALAPTANTERV SZEREPE ÉS VÁLTOZÁSAI

A Nemzeti alaptanterv a hazai tartalmi szabályozás legfontosabb eszköze, amelynek megújítása érdekében 2010-ben az oktatásirányítás alapvetően két fontos célt határozott meg: egyrészt a köznevelési törvénnyel összhangban a nevelési-oktatási rendszer küldetésének, értékközvetítő feladatának újrafogalmazását, másrészt az alaptanterv közműveltségi tartalmakkal történő kiegészítését.

A Nat megújításának jogszabályi háttérét az adja, hogy a Nemzeti köznevelési törvény a Nemzeti alaptantervet illetően a következőképpen fogalmaz: „Az iskolai nevelés-oktatás tartalmi egységét, az iskolák közötti átjárhatóságot a Nemzeti alaptanterv biztosítja, amely meghatározza az elsajátítandó műveltség tartalmát, valamint kötelező rendelkezéseket állapít meg az oktatásszervezés körében, így különösen a tanulók heti és napi terhelésének korlátozására”. Ebből következően új célrendszer fogalmazódott meg, miszerint az alaptanterv a köznevelés feladatát a műveltség közvetítésében, a tanuláshoz és a munkához szükséges készségek, képességek, ismeretek, attitűdök együttes fejlesztésében, a nemzeti és társadalmi összetartozás megerősítésében jelöli meg. Feladatának tekinti továbbá, hogy cselekvő elkötelezettségre neveljen az igazság és az igazságosság, a jó és a szép iránt, fejlessze a harmonikus személyiség kibontakoztatásához szükséges szellemi, érzelmi, szociális és testi képességeket. Az új Nat éppen ezért fontos szerepet szán a nemzeti hagyománynak, a nemzeti azonosságtudat fejlesztésének, beleértve a magyarországi

nemzetiségekhez, kisebbségekhez tartozók azonosságtudatának ápolását is. Kiemelten kezeli az ország és tágabb környezete, a Kárpát-medence megismertetését, ugyanakkor fontosnak tartja azokat a tartalmakat, amelyek Európához tartozásunkat erősítik. A dokumentum figyelmet fordít az egész világot érintő átfogó kérdésekre, hangsúlyozva a fenntarthatóság iránti közös felelősséget.

Lényegesen megújult a Bevezető, melyben újjáfogalmazódott a dokumentum küldetése, és középpontba került az értékelvű nevelő iskola megteremtésének szándéka. Ennek a célnak megfelelően új elemekkel kibővített fejlesztési feladatok, nevelési célok fogalmazódtak meg: erkölcsi nevelés; nemzeti öntudat, hazafias nevelés; önismeret és társas kultúra fejlesztése; családi életre nevelés; testi és lelki egészségre nevelés; felelősségvállalás másokért, önkéntesség; fenntarthatóság, környezettudatosság, pályaorientáció, gazdasági és pénzügyi nevelés; médiatudatosságra nevelés. A fenti célrendszer – összhangban az európai kulcskompetenciákban megjelenő ismeretekkel, képességekkel, attitűdökkel – egyesíti a hagyományos értékeket és a XXI. század új kihívásait megjelenítő társadalmi igényeket, a társadalmi kohéziót, a közösségi szolidaritás megerősítését szolgálva.

A *Nat* e fejezetében jelennek meg a *Fejlesztési területek – nevelési célok*, amelyek többféle módon érvényesülnek a tartalmi szabályozás különböző szintjein és valósulhatnak meg a köznevelés folyamatában. Beépülhetnek az egyes műveltségi területek, illetve tantárgyak fejlesztési követelményeibe, tartalmaiba; tantárgyak részterületeivé válhatnak, vagy önálló tantárgyként jelenhetnek meg az iskola helyi tanterve szerint; tematizálják az alsó tagozaton a tanítói munkát, felsőbb évfolyamokon pedig elsősorban az osztályfőnöki órák témaköreit; témákat, fejlesztési helyzeteket adnak az egyéb nem tanórai keretekben folyó iskolai foglalkozások, programok számára. A felsorolt területek implementációjáról a kerettantervek gondoskodnak.

A *Nat* 2003-as módosítása során kikerültek a dokumentumból a részletes követelmények, így például történelemből az 1848-as forradalom vagy az irodalomból Petőfi Sándor. E változtatást sem a társadalom többsége, sem a szakma nem fogadta el egyöntetűen. Ezek mögött az a magyarázat állt, hogy az információrobbanás nyomán módosult a tudásfelfogás, vagyis kevésbé fontos a tartalom, sokkal inkább a tanulási képesség fejlesztése a meghatározó. Ez a felfogás számos vonatkozásban igazságtartalommal bír, de következményei nem feltétlenül segítik a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentését, mert lényegében a tanulók szociokulturális háttere válik az iskolai eredményesség meghatározó elemévé.

A 2003-as változtatásokat az akkori szakmapolitikai ellenzék természetesen opponálta és már akkor kinyilvánította, hogy ha lehetősége, felhatalmazása lesz rá, vissza fogja állítani a tartalmi követelményeket. A kialakult tartalmi szabályozási viszonyokat a 2008-as világválság hatásai még inkább megkérdőjelezték, hiszen a globalizált világban a helyi identitások felértékelődtek – ez európai trendként is értelmezhető –, s a nemzeti identitások fontossága – közös kulturális nyelv, a nemzedékek közötti párbeszédet lehetővé tevő kódrendszer – egyre inkább a figyelem középpontjába került. Ez is magyarázat arra, miért vált szükségessé a közműveltségi tartalmakkal kibővített új *Nat*. A fenti indokok mellett azt is látni kell, hogy az elmúlt húsz év távlatában a magyar iskolarendszer legfőbb gyengesége

az iskolák közötti minőségi különbségek folyamatos növekedése. A jók még jobbak lettek, a gyengébbek még inkább leszakadtak. E diagnózis is késztette a funkcióját újjádefiniáló államot arra, hogy ne csak az intézményhálózat átalakítását tűzze ki célul, hanem a társadalmi esélyteremtés biztosítása érdekében az oktatás tartalmának újraszabályozását is programjává tegye. Az új Nat államilag kívánja garantálni azt, hogy a tartalmi szabályozás meghatározó dokumentumában megfogalmazott tartalmak az iskoláztatás során minden diákhoz eljussanak. Ez nem jelenti azt, hogy ezeket minden diák teljes mélységében tudni fogja, de azt igen, hogy formális keretek között tanítják neki.

A változtatások céljaként az is megemlíthető, hogy elősegítse a mai nemzetközi standardoknak és gyakorlatnak alapvetően megfelelő kurrikulum-gondolkodást, a tanulást középpontba helyező oktatásfejlesztési gyakorlatot, azaz a hazai kurrikulum-politikai térben konstruktív folyamatok tudjanak kibontakozni, és lehetőség legyen az elmúlt két évtizedben felhalmozott értékek megőrzésére és azok további gazdagítására.

Az OECD egyik, 22 országra kiterjedő összehasonlító vizsgálata szerint a kilencvenes évek közepén Magyarországot jellemezte leginkább a tantervi döntések iskolai szintre delegálása (EDUCATION AT A GLANCE 2000; JELENTÉS... 2000). Az oktatás tartalmát befolyásoló legfontosabb döntések meghozására a tankönyvek kiválasztásától a tanított műveltség-tartalmak tantárgyakká szervezéséig, az oktatási programok megtervezéséig, azaz a tantervi döntésekig – utóbbi esetében az iskolafenntartókkal folytatott egyeztetés után – a tantestületek jogosultak. Több más decentralizált oktatásirányítású országhoz hasonlóan a tantervi tervezés és tantervkészítés jellegzetességeit Magyarországon is alapvetően meghatározza a tantervi szabályozás kétszintű volta, amely a kilencvenes évek közepén alakult ki. [...] A szabályozás helyi szintjét az *iskolák helyi pedagógiai programjai* és az ezeknek részét képező *helyi tantervek* alkotják. Az utóbbit az iskolák 1995 és 1998 között készítették el, majd – a szakértői véleményezés után – az iskolafenntartók hagyták jóvá azokat. A 2000-ben kiadott kerettantervekhez az iskoláknak 2001 szeptemberéig kellett hozzáigazítaniuk helyi tanterveiket. Miközben a magyarországi oktatásirányítás igen nagy hangsúlyt helyezett az elmúlt időszakban a tantervi szabályozásra, viszonylag kevés figyelem jutott a tanítás-tanulás értékelésére és a vizsgákkal történő szabályozására. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a közoktatási vizsgarendszer reformjára nem került sor, aminek következtében a magyar közoktatás kimeneti szabályozása erősen meggyengült.²

Összegzően az új Nat-ban lényeges módosulás a következő területeken történt: a Bevezető szövege újrafogalmazta a Nat küldetését, hangsúlyozva a közös értékek és a nevelés jelentőségét. A fejlesztési területek és a nevelési célok is újrafogalmazódtak, kiegészültek, figyelemmel egyrészt a már jelzett közös értékekre, továbbá a diákok változó motivációira, tanulási szokásaira, érzelmi igényeire. A korábbi Nat-okból már ismerős tíz műveltségi terület kiegészült a közműveltségi tartalmakkal, mégpedig három képzési szinten (1–4. évfolyam; 5–8. évfolyam; 9–12. évfolyam).

2 Vágó Irén: A tanítás-tanulás tartalma. In Jelentés a magyar közoktatásról 2003. OKI, Budapest.

AZ ÚJ NAT KÖZMŰVELTSÉGI TARTALMAI

A Nemzeti alaptanterv azáltal biztosítja minden állampolgár jogát a lehető legszélesebb körű műveltség megszerzésére, hogy meghatározza és a közoktatás számára kötelezővé teszi azokat a tartalmi elemeket, kompetenciákat és attitűdöket, amelyek elsajátítása révén a felnövekvő nemzedékek számára kulturális örökségük hozzáférhetővé válik, ami lehetővé teszi a további értékteremtést. A közműveltség a közösség bármely tagja számára elérhető, megőrzött, megosztható és gyarapítható tudáskészlet, amely a közös kultúra, élet- és viselkedésformák értelmezéséhez, a társas világban való részvételhez hozzáférést, megújulni kész ismereteket és készségeket biztosít, összhangban a közoktatás közszolgálati szerepével. A közműveltség alapelemei rugalmasan és több irányba továbbfejleszthetők. Megjegyezhető, hogy nemcsak kulturális formaújítás, tartalmi újítás, hanem társadalmi innováció sem feltételezhető érvényesnek tekintett közműveltség nélkül. A műveltségterületi szerkezet tehát ismert és változatlan, a műveltségterület szerepének felfogása azonban változott, mindenekelőtt a közműveltség fogalmának megjelenésével, illetve ezek műveltségterületi megfogalmazásával. A Nat szándéka, hogy az elsajátított tudás értékálló, egyúttal a kor igényeinek megfelelő legyen. Konceptiója arra a feltételezésre épül, hogy: „ahhoz, hogy egy társadalom tagjai egymással szót értsenek, szükséges, hogy létezzen olyan közös műveltséganyag, (közműveltség), amelynek ismerete minden felnőtt állampolgárról feltételezhető. Ez az a «közös nyelv», amelyen a nemzedékek közötti párbeszéd a kölcsönös megértés és tisztelet jegyében folytatható. A Nemzeti alaptanterv egyensúlyra törekszik a műveltség értékhordozó hagyományai, valamint az új fejlesztési célok és tartalmak között”. A Nat-ban a közműveltségi elemek közlése nem lezárt rendszerként jelenik meg, így magában hordozza az újabb és újabb kifejtési szintek, részletezések kerettantervi lehetőségét, beleértve az eltérő iskolatípusokból, tantervi programokból adódó különbségek lehetővé tételét. A közműveltséghez való méltányos hozzájutás a közoktatás közszolgálati szerepe miatt fontos, azaz a Nat a közműveltségnek szocializációs és társadalmi integrációs értéket tulajdonít. A közműveltségről folyó diskurzus további gondolatokban is közös nevezőre jutott, így például abban, hogy lehetséges a közműveltség időben változó, mégis mértékadó elemeinek leírása, hogy a közműveltség elérhető, megosztható és gyarapítható tudáskészlet. Konszenzus fogadta azt a megállapítást is, hogy a közműveltség alapelemei rugalmasan és több irányba továbbfejleszthetők. A műveltségterületek kiegészítéseként a *közműveltségi tartalmak* kritériumainak leírása, meghatározása végül is a Nat Bizottság tagjai által készített, a műveltségterületi bizottságok vezetőinek címzett úgynevezett megrendelő formájában történt. (Lásd a NAT készítésének dokumentumai és kronológiája 2. dokumentumát.)

A közműveltségi tartalmakkal kiegészített műveltségi területek anyagában megfogalmazódó célok között hangsúlyosan szerepel a tevékenykedtetés (cselekvő részvétel) (kísérlet, megfigyelés) középpontba állítása; az informatika alkalmazása; a szociális kompetenciák sokirányú fejlesztése; a közösségi élethez, a munka világába való belépéshez szükséges képességek és ismeretek elsajátítása; az egészséges életmód kialakítása; az aktív részvétel, öntevékenység és a kreativitás biztosítása, továbbá a médiumok alkotó használata.

Az így létrejövő műveltségi területek legfontosabb közös jellemzőiként megállapítható, hogy kiemelten foglalkoznak az információk gyűjtésével és kritikai értelmezésével, ide értve az elérhető források mindegyikét. Fejlesztési célként hangsúlyozzák a tudás örömeinek, a beleélésnek, a személyes véleményalkotásnak és a társas tanulás különböző formáinak tanulásban betöltött fontos szerepét. Szerkezetük egyfajta spirális felépítést követ, azaz az egyes iskolai fokozatokon ismétlődő szempontok szerint spirálisan bővülő elemeket tartalmaz. Az elérhető, elsajátítható tudás így nem lezárt rendszerként jelenik meg, s maga a tartalmi leírás felépítése sem a tanórai feldolgozás sorrendjét és szintezését jeleníti meg.

A Nat tanulásfelfogása végül is közel áll ahhoz, amit Szent-Györgyi Albert fogalmazott meg: *„Az iskola dolga, hogy megtaníttassa velünk, hogyan kell tanulni, hogy fölkeltsse a tudás iránti étvágyunkat, hogy megtanítsa bennünket a jól végzett munka örömeire és az alkotás izalmára, hogy megtanítsa szeretni, amit csinálunk, és hogy segítsen megtalálni azt, amit szeretünk”.* (Lásd a Melléklet.)

Lényeges szakmai felismerésként értékelhető, hogy létezik egy közösnek tekinthető műveltség, az iskolai tudás tartószervezete, amely alapján a tantárgyakon belüli és közötti tartalmi összefüggések is mintázatba rendeződhetnek. Az anyagból kiolvasható továbbá, hogy az ismeretközvetítés és a képességfejlesztés feladatát nem lehet kettéválasztani, valamint a tanítás tartalmi is értéknek vannak jelen a közoktatás napi gyakorlatában.

A NAT KÉSZÍTÉSÉNEK TÖRTÉNETÉBŐL

Nat Bizottság, Védnöki testület

A Nat megújításának munkálatai 2010 augusztusában Piliscsabán kezdődtek, amikor egy héten át egy körülbelül 40 fős csoport tagjai beszélgettek arról, hogyan, miként lehet a Nemzeti alaptantervet megújítani, értékközvetítő módon kiegészítve közismereti tartalmakkal. (Lásd A NAT készítésének dokumentumai és kronológiája 1. dokumentumát.) 2010 decemberében az oktatási államtitkárság bízta meg a kilencfős Nat Bizottságot – melynek elnöke Kaposi József, az Oktatókutatási és Fejlesztési Intézet (továbbiakban OFI) megbízott, majd kinevezett főigazgatója, tagjai Aczél Petra Katalin, hab. egyetemi docens; Bagdy Emőke, egyetemi tanár; Dobos Krisztina, egyetemi oktató, középiskolai igazgatóhelyettes; Gloviczki Zoltán, egyetemi oktató, középiskolai vezető tanár, közoktatási helyettes államtitkár; Horváth Zsuzsanna, tudományos főmunkatárs (OFI); Kertész János, egyetemi tanár, akadémikus; Körösiné dr. Merkl Hilda, egyetemi adjunktus, középiskolai tanár, intézményvezető; Lányi András, egyetemi docens, filozófus, író – azzal a feladattal, hogy szakmailag irányítsa a munkálatokat és meghatározza a készítendő új dokumentum főbb paramétereit. Szintén az oktatási államtitkárság bízta meg a műveltségterületi bizottságok elnökeit, majd az elnökök tettek javaslatot azokra a tagokra, akik részt vettek a munkában. Ezek hat-nyolc tagú bizottságok voltak. Ezzel párhuzamosan kinevezték az alapfokú, a középfokú, a szakiskolai és a sajátos nevelési bizottságok vezetőit, akik folyamatosan kontrollálták, hogy az elkészült szakmai anyagok miként töltik be az adott iskolafokozatnak megfelelő szerepüket. 2011 őszén hívta életre az oktatási államtitkárság a

Védnöki Testületet, melynek tagjai (Berecz András ének- és mesemondó; Csépe Valéria pszichológus, akadémikus; Finta József építészmérnök, akadémikus; Gombocz János egyetemi tanár; Hámosi József agykutató, akadémikus; Jelenits István teológus, író és tanár; Jókai Anna író, Orosz István grafikus, akadémikus; Pakucs János villamosmérnök, közgazdász; Sebő Ferenc népzeneész) a magyar szellemi élet kiválóságai közé tartoznak. Ők kísérték figyelemmel azt, hogy az elkészült dokumentum tükrözi-e azt a szándékot, hogy új szemléletű, az értékelvű és nevelésközpontú pedagógia jelen legyen a Nemzeti alaptantervben és a későbbiekben az iskolákban. A Védnöki Testület 2012. május 3-i záróülésén egy, a Nat-ot támogató nyilatkozatot fogadott el, mely szövege szerint: „A Testület tagjai a formálódó anyagot több alkalommal megvitatták, és annak végleges formáját (melyben a szerzők a Testület észrevételeit messzemenően figyelembe vették) elfogadták. A Testület egyetért azzal, hogy az új Nemzeti alaptanterv megfelelő választ ad a XXI. század igényeire és helyesli, hogy az alaptantervben megjelenjenek közműveltségi tartalmak. A Testület támogatja az új alaptanterv szellemiségét, az értékalapú oktatást, és javasolja az új Nemzeti alaptanterv elfogadását”.

Társadalmi vita

2012 februárjában a Nemzeti alaptanterv OFI-honlapon közzétett anyagához kapcsolódóan 648 személy, 1651 észrevételt tett (ebből 1055 érkezett a tényleges szövegtervezethez), de az online véleményezés mellett számos egyéb csatornán is érkeztek vélemények, javaslatok. A műveltségterületek közül az akadémiai szférában az *Ember és természet*, míg az online véleményezésben a *Magyar nyelv és irodalom* közműveltségi tartalmai, különösen a vitaanyagban megjelölt szerzők és olvasmányok bizonyultak megosztó jellegűnek. Mindkét esetben élénk társadalmi vita kezdődött a munkaanyagról, ami jól mutatja a területek kiemelt jelentőségét. Az irodalmi kánon problémája minden egyes tantervi változás szükségszerű kísérő jelensége. A Nat Bizottság szerint azonban nem az alaptanterv az a műfaj, ahol ezeknek a szakmai diskurzusoknak teret kellene adni. A fél évszázados kultúrpolitikai történeteket és ezek következményeit nem feltétlenül a nemzeti alaptanterv tudja orvosolni, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy az oktatásra szánt irodalmi kánon radikális bővítését, illetve átalakítását igénylő csoportok által javasolt szerzők megítélésében sem a hazai, sem a határokon túli közvélemény nem egységes.

A másik, sok szakmai szereplőt megmozgató vitában az akadémiai véleményezők (MTA, Rektori Konferencia) azért bírálták az *Ember és természet* műveltségterület anyagát, mert az – más területekhez hasonlóan – „sajátos tudományfilozófiai sémát alkalmazva” a fejlesztési feladatok szerkezetét követve épül fel. A Nat e területének képviselői, szakmájukban kiváló, elismert szakemberek, úgy foglalnak állást, hogy a természettudományi nevelésnek elő kell segítenie a közvetített tudás társadalmi érvényesülését is. Ezért az sem a tartalmak, sem a módszerek tekintetében nem szorítható be kizárólag a szaktudományok szűken értelmezett kereteibe. A közoktatásban folyó képzésnek és nevelésnek olyan, természettudományos módszerekkel vizsgálható kérdésekkel is foglalkoznia kell, amelyeket a társadalom és a

gazdaság adott időben és helyen felvet, amelyek befolyásolják az egyén és a közösség jelenlegi életét, illetve kihatással vannak a jövő alakulására. Ilyenek az egészségmegőrzéssel, a természeti forrásokkal való fenntartható gazdálkodással összefüggő problémák. Cél, hogy a tanulók cselekvő közreműködőivé váljanak a tanulási folyamatnak, egyben felkészüljenek az aktív állampolgári szerepvállalásra. Ez a kétféle szemlélet nehezen tűnt összeegyeztethetőnek, a véleményezési folyamatban azonban hosszú egyeztetést követően a műveltségterület kiegészítésével végül sikerült megállapodni a Magyar Tudományos Akadémiával.

A közvélemény számára is értelmezhető, s egyben a legnagyobb sajtóvisszhangot kiváltó kérdés, a Nat-ban szereplő tartalmak mennyiségére vonatkozott. A sok vagy kevés problematikája elsősorban bizonyos tartalmak megerősítése vagy a tananyagból való kiemelése kapcsán merült fel, de megjelent egy új motívum is, mely már szoros összefüggésben van a tanári állások jövőbeni alakulásával. A fenti kérdés ugyanis kihatással lehet a tanári helyek alakulására, valamint ezen keresztül a tanárképzési szakok jövőjére is. Az ezzel kapcsolatos félelmek jól kirajzolódtak a beküldött véleményekben.

A NAT ÉS A KERETTANTERVEK

A Nat-ban foglaltak érvényesülését a kerettantervek biztosítják. A köznevelési törvény értelmében (Köznevelési törvény, 3. A pedagógiai munka szakaszai. 5. §) az egyes iskolatípusokban és oktatási szakaszokban a kerettantervek tartalmazzák a nevelés és oktatás céljait, a tantárgyi rendszert, az egyes tantárgyak témaköreit, tartalmát, a tantárgyak egy vagy két évfolyamra vonatkozó követelményeit, továbbá a tantárgyközi tudás- és képességterületek fejlesztésének feladatait, és meghatározzák a követelmények teljesítéséhez rendelkezésre álló kötelező, valamint az ajánlott időkeretet.

A helyi pedagógiai programok és ennek részeként a helyi tantervek tartalmát a közoktatási, illetve most köznevelési törvénykezés is szabályozta. A Nat 2012 is hasonló szabályozási környezetet teremt. Új elem, hogy a köznevelési törvény mellett maga a Nat is közli a kerettantervek fő tartalmi jellemzőit, a Nat-nak való megfelelés kritériumait. Meghatározza a képzési szakaszokat, továbbá azokat az intézményeket, amelyek pedagógiai tevékenységüket az általuk választott kerettantervre épülő helyi tanterv alapján végzik. A köznevelési törvény 10 százalékban rögzíti az intézmény helyi szabad időkeretét. A kerettanterv így nagyrészt a helyi tanterv feladatát átvállaló központi dokumentummá válik. A kerettanterveknek – értelemszerűen differenciáltan – érvényesíteniük kell a köznevelési rendszer egészére vonatkozó fejlesztési területeket, nevelési célokat, a képzési tartalmakba ágyazott kulcskompetencia-fejlesztést (lásd a kulcskompetenciákat), és közvetíteniük kell az egyes műveltségterületekben megfogalmazott fejlesztési követelményeket és közműveltségi tartalmakat. A kerettanterv feladata továbbá a tanulói teljesítmények iskolai értékelésének támogatása, tanulásszervezési, módszertani szempontok közlése. A kerettanterveknek olyan pedagógiai kultúrát kell közvetíteniük, képviselniük, amelyek a) megőrizhetővé teszik az iskolák eddigi innovatív eredményeit, jó gyakorlatát; b) fejlesztő hatást gyakorolnak; c) viszonylag kevés szakmai konfliktussal jár

az adaptációjuk; d) a tanítási-tanulási követelményeket rugalmasan alkalmazható tantárgy-felosztásban és órakeretben közlik; e) korrekt módon megjelenítik a tantárgyközi tartalmakat; f) figyelembe veszik az általános tantervfejlesztési trendeket (pl. kompetencia-térkép, kulcsfogalmak rendszere, kooperatív tanulás, a tanulási-eredményességi problémák kezelése).

Egy jó nemzeti alaptanterv arról is megismerszik, hogy konszenzus van mögötte. Hadd osszam meg az olvasókkal azt, hogy korábbi Nat-ok készítésében közreműködők közül többen is jelezték informálisan, hogy bár nem értenek egyet ezzel a szabályozási filozófiával, de magát a dokumentumot szakmailag kifejezetten igényesnek, jó színvonalúnak tartják. Véleményem szerint a Nat-ot érintően két kérdéskörben minden bizonnyal megvalósul a társadalmi konszenzus. Egyrészt a társadalom többsége elfogadja, hogy az iskolák működésében a tartalmi szabályozás legmagasabb szintjén új „küldetés” jelenjen meg, melyben a pedagógiai értékek és a nevelés nagyobb hangsúlyt kapnak. Továbbá abban is egyetértés látszik, hogy tanterv nem létezhet közműveltségi tartalmak nélkül.

Ez az írás a készítőik nézőpontját jeleníti meg és mint ilyen – minden törekvése ellenére – nyilvánvalóan korlátozottan lehet objektív, mégis, fontos adatokkal szolgálhat a NAT 2012 megírása történetéhez és a dokumentum mérlegének későbbi elkészítéséhez.

Egy folyamat résztvevői személyes érintettségük okán mindig többet látnak megvalósulni a kitűzött célokból, mint ami kívülről látszik. A NAT készítői szeretnénk hinni, hogy az elkészült dokumentum tükröz bizonyos mértékű társadalmi, szakmai konszenzust, még akkor is, ha az egy-egy kérdésekben kialakult, komoly szakmai egyeztetések eredményét tükröző álláspontok vitájában – a közigazgatási logika természete szerint – végül is a megrendelő mondta ki a döntő szót.

Az alaptantervi tartalom részletes lebontása törvényi értelemben és a szabályozási rendszer jellegéből adódóan alapvetően a kerettantervek feladata. Voltaképpen a tartalmi szabályozás kulcseleme maga az implementáció, azaz annak biztosítása, hogy az éppen érvényes központi dokumentumok eljussanak az intézmények szintjére, majd az osztálytermi szintre. Ebben az implementációs folyamatban az oktatásirányítás által kiadott kerettantervi dokumentumok mellett azonban szerepe lehet tudományos intézményeknek, így a Magyar Tudományos Akadémiának, társadalmi szervezeteknek, a civil szférának, sőt gazdasági társaságoknak is. Ez utóbbit képviseli az evopro Informatikai és Automatizálási Kft és a Magyar Ökumenikus Segélyszervezet úttörő kezdeményezése, amelynek eredményeképpen az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, a partnerség, az önkéntesség és a természettudományos oktatás támogatásának céljait követve, együttműködési szerződést kötött a nevezett szervezetekkel. (Az együttműködés részleteit lásd A NAT készítésének dokumentumai és kronológiája 4., 5. és 6. dokumentumában.)

MELLÉKLET

A műveltségi területek fő jellemzői

Magyar nyelv és irodalom

A magyar nyelv és irodalom azon kevés tantárgyak közé tartozik, amelyek a kezdő szakasztól az érettségiig végigkísérik a diákok iskolai pályafutását. A közműveltségi tartalmak a *Fejlesztési feladatok* sorrendjében jelennek meg, hangsúlyozván, hogy az ismeretközvetítés és a képességfejlesztés feladatát nem lehet kettéválasztani. Az *Alapelvek, célok* és a *Fejlesztési feladatok* korábbi kidolgozottságát elismerve a bizottság a kiemelt célok alapján korrekciókat tett, továbbá a közérthetőség és használhatóság szempontját figyelembe véve a táblázatos szövegeket egyszerűsítette.

A *Közműveltségi tartalmak* struktúrája áttekinthető: az egyes iskolai fokozatokra vonatkozóan ismétlődik és a tantárgy filozófiájából következően spirálisan bővül; terjedelmében arányosan tükrözi a tantárgy tanítására fordítható időkeretet. Egységesen és tételesen soroltuk fel a közműveltségi kánont, kiemelten a magyar, valamint az egyetemes irodalomban fundamentálisnak tekinthető szerzőket és műveket.

Az anyanyelv ismerete és mindennapi használata elengedhetetlen a társas kapcsolatokban, az önkifejezés, az ismeretszerzés és -átadás területén.

A kutatások és a pedagógusok jelzéseinek ismeretében kiemelt feladat az olvasási és a tanulási képesség fejlesztése minden életkorban és egyre magasabb szinten. A kezdő szakaszban elsajátított olvasás-írás minősége döntő befolyással van a tanulók későbbi tanulmányainak alakulására, sikerességére.

Hangsúlyozott feladat minél több tapasztalat szerzése az önálló tanulás és ismeretszerzés formáiról, lehetőségeiről. Ezek a hasznos technikák jól alkalmazhatók a különféle ismeretszerzés mellett az irodalomtörténet, a poétika, a stilisztika, a versstan stb. tanulásakor. Az elektronikus ismerethordozók is használhatatlanok biztos olvasástudás nélkül. Ezért a tanterv a művészi alkotások mellett sokféle elektronikus szöveg feldolgozását is előírja. Célunk a szabad választás és a kritikus válogatás összeegyeztetésének a megtanítása.

Az anyanyelvi kompetencia fejlesztéséhez szorosan hozzátartozik az alapvető nyelvtani ismeretek elsajátítása, a nyelvnek mint működő rendszernek a megismerése, az elsajátított nyelvi ismeretek alkalmazása a szövegalkotásban és a szövegek megértésében. A szövegértő olvasás és a szövegalkotás segítségével képessé kell tenni a tanulókat arra, hogy íróként olvassanak és olvasóként írjanak, ezért a művek befogadásához a kreatív (szabad) szövegalkotás kívánalma is kapcsolódik.

A 2011-es Nat a kapcsolati kultúra és a konfliktuskezelő képesség fejlesztésére összpontosít. Ennek a sokrétű feladatnak a műveltségi terület anyaga eleget tesz, mert koncepciója szerint kiemelten foglalkozik a felnövekvő nemzedék érzelmi és értelmi életének formálásával. Fontos szerepet kapnak a beleélés, a személyes véleményalkotás és a társas tanulás különböző formái az önismeret és az együttműködési készség fejlődése érdekében.

Idegen nyelvek

A műveltségterület, amely a Közös európai referenciakeret figyelembevételével és felhasználásával készült, megtartotta a korábbi 2002. és 2007. évi Nat szövegének legfontosabb elemeit, ám jelentősen ki is egészítette azt. Az elvárásoknak megfelelően a tanterv részévé váltak a nyelvi eszközök, feladattípusok, az interkulturális ismeretek és az interkulturális kompetenciák, valamint a tanulási stratégiák kategóriái, de hangsúlyt kapott a tantárgyi koncentráció és az infokommunikációs technikák alkalmazása is.

A lent részletezett formában módosultak a kötelezően elérendő nyelvi szintek, a minimum- és az emeltebb képzés megkülönböztetésével pedig a dokumentum minden eddiginél jobban leképezi a gyakorlatban megvalósuló hazai nyelvtanítást.

Az idegen nyelv tanulásának kötelező kezdete a 4. évfolyam. Ebben a szakaszban a legfontosabb cél, hogy a tanulóknak felébredjen a nyelvek és a nyelvtanulás iránti érdeklődés. Fontos, hogy az idegen nyelvvel való ismerkedés elsősorban játékos, tevékenységközpontú formában történjen, az oktatásnak pedig elsősorban hallott szövegre kell épülnie (az írás szerepe ebben a szakaszban másodlagos). A sikerélmények, és ezen keresztül a hosszútávú érdeklődés megőrzése érdekében mindenképp biztosítani kell a szorongásmentes, örömteli tanulás lehetőségét.

5–8. évfolyam során a természetes és spontán nyelvelsajátítás mellett a tanulók felfedezik, megértik és alkalmazzák a nyelvet vezérlő különböző szintű szabályokat, ami tudatosabbá és gyorsabbá teszi a nyelvtanulást. A tanulás és az értékelés során nő a kortárscsoport együttműködésének szerepe, többek között csoportmunka és projektmunka formájában. A tanulónak meg kell ismerkedniük önálló nyelvtanulási stratégiákkal, és el kell indulniuk a tudatos nyelvtanulás és az önálló nyelvhasználat útján. A választott idegen nyelvből az általános iskolai tanulmányok végére minden tanulónak kötelezően el kell jutnia az európai hatfokú skála A2-es szintjére.

A 9–12. évfolyam, azaz a harmadik szakasz esetében elmondható, hogy a tankötelezettség végére minden diáknak legalább az európai hatfokú skála harmadik szintjére, a „küszöbszintre” (B1), vagyis innentől az önálló nyelvhasználat szintjére kell eljutnia legalább egy idegen nyelvből. Alapvető cél a kommunikatív nyelvi kompetencia további fejlesztése autentikus nyelvi anyagok segítségével. (A nyelvi készségek fejlesztése itt már integráltan történik.) Fontos cél, hogy a tanulók tanulmányaik végére képesek legyenek nyelvtudásukat önállóan fenntartani és fejleszteni.

Fontos változás, hogy az új Nemzeti alaptanterv nemcsak az élő idegen nyelvekkel, hanem a klasszikus nyelvekkel is foglalkozik.

Matematika

A Matematika műveltségi terület kidolgozásakor a legfontosabb feladat a korábbi szövegek közműveltségi tartalmakkal való kiegészítése volt, de a munka során a bizottság az alapelvek és célok, majd a fejlesztési feladatok régi megfogalmazásának felülvizsgálatát is elvégezte.

A munka vezetői megfogalmazták, hogy a matematikai kompetencia elérését milyen úton kívánják megvalósítani. Ebben a folyamatban minden életkori szakasznak külön jelentősége, feladata van, ennek megfelelően kerültek meghatározásra a célok 1–4., 5–8.,

illetve a 9–12. évfolyamok számára. Az életkori sajátosságokat következetesen figyelembe véve, a készítőik szem előtt tartották, hogy mire képes az adott életkorú „átlagos” magyar iskolás. Azt a minimális tananyagot állítottuk össze, amely a minden magyar iskoláskorú gyermek számára a matematikából átadandó, egységes műveltségterületet határozza meg, településtől és iskolatípustól függetlenül.

Az 1–4. évfolyamon különösen fontos, hogy mindaz a tananyagterület, amely a *Nat*-ban szerepel, cselekvésbe, tevékenységbe ágyazottan kerüljön átadásra. (Ez a követelmény a tartalom felsorolásában nyilván nem érzékelhető.) Új tartalmak (egy-két kivételtől eltekintve, pl. Rubik-kocka, mint érdekes kitekintés) nem szerepelnek, csupán hangsúlybeli eltolódásokban érzékelhető változás.

Fontos a számolási készség kialakulásának érdekében a fejben történő műveletvégzés hangsúlyossá tétele. A kombinatorika, a valószínűség számítás, a statisztika tananyaga a tapasztalatszerzésre összpontosít. A mértékegységek témakör a mérés lényegének megértésére és az egyszerűbb átváltásokra szorítkozik. A törtek és a negatív számok esetében a tanterv a mindennapi életben előforduló problémákat és helyzeteket szerepelteti. A geometria tananyagterületében pedig a vonalak, alakzatok, testek megismerése, létrehozása kerül előtérbe. A geometria az összefüggéseket feltáró, az alkotó gondolkodást fejlesztő lehetőségként és nem a képletek ismerete és alkalmazása révén szerepel.

Az 5–8. évfolyam eddigi tananyagából felsőbb évfolyamokba kerültek át azok a műveltségi elemek, amelyeknek megtanítása *minden* gyerek számára, ebben az életkorban – a tanári tapasztalat alapján – nehéznek bizonyult. (Pl. normálalak, legnagyobb közös osztó, legkisebb közös többszörös prímfelbontás alapján, egybevágóság, hasonlóság, függvényábrázolás.)

A 9–12. évfolyamon a tisztán matematikai problémák helyett a diákok számára valóságközelibb kérdéseket, a „hétköznapi matematikáját” helyezi előtérbe. Az információk matematikai formába öntése, a matematikai modell alkotása, az algoritmizálhatóság és kiszámíthatóság (kaphatunk-e gyakorlatilag használható, számszerű végeredményt) kérdése kaptak a korábbinál nagyobb hangsúlyt.

A célok megvalósításához nélkülözhetetlen, hogy egészen a kezdetektől nagy hangsúlyt kapjon a szövegértés- és a lényegkiemelés képességének erősítése.

Ember és társadalom

A műveltségterület fő területei: történelem; erkölcsstan, etika; hon- és népismeret; társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek, filozófia. E tantárgyaknak együttesen nagy szerepük van a köznevelési feladatok sikeres megvalósításában, hiszen jelentős mértékben hozzájárulnak ahhoz, hogy a tanulók a haza felelős, hasznos polgáraivá váljanak; reális önismeretre és szilárd erkölcsi ítélőképességre tegyenek szert; képessé váljanak az önálló tájékozódásra, véleményformálásra és cselekvésre; megismerjék és megértsék a gazdasági, társadalmi és kulturális jelenségeket, folyamatokat.

Az alaptanterv egyik fontos jellemzője ezen a műveltségterületen is, hogy – igazodva a közműveltségi tartalmak szakaszhatáraihoz – az életkori sajátosságokat figyelembe véve határozza meg a fejlesztési célok és tartalmak általános jellemzőit.

Az 1–4. évfolyamokon a műveltségterület egyes tartalmait olvasmányok, tevékenységek révén dolgozzák fel. A tanulók ebben a képzési szakaszban a történelmi látásmód alapelemeit (időbeliség, helyszín, szereplők) sajátíthatják el a személyes, családi történelem, valamint a magyar történelem jelentős eseményeinek, szereplőinek megismerésén keresztül.

Az 5–8. évfolyamokon a tananyag feldolgozásának alapelve a történetek elbeszélésén, megjelenítésén alapuló és tevékenységközpontú történelemtanítás, amelynek egyik eszköze a jelentős történelmi személyiségek bemutatása. Fontos szempont a szűkebb és tágabb környezet történelmi, kulturális, vallási értékeinek megismertetése, valamint az, hogy a diákok megismerjék a történelmi múltat feldolgozók (történész, régész, nyelvész) munkájának alapelemeit. Ezt támogatja a múzeumok (közgyűjtemények) látogatása, rendeltetésének, szerepének ismerete. A képzési szakasz második felében a történelmi gondolkodás továbbfejlesztése áll a középpontban, a történelmi dokumentumok feldolgozása pedig a társadalmi és állampolgári normák elsajátítására is irányul.

A 9–12. évfolyamokon a tanítás a forrás- és tevékenységközpontú tananyag-feldolgozásra épül. Ennek keretében a diákoknak meg kell ismerkedniük a történelmi múlt különböző forrásainak (szöveges, képi, audiovizuális) általános jellemzőivel, feldolgozási szempontjaival, továbbá képessé kell válniuk arra, hogy a különböző típusú forrásokban meglássák az azt létrehozó szerzők nézőpontját. Kiemelt szerepe van a problémaközpontú és elemző tanításnak is, amely segít a történelmi helyzetek megértésében, illetve a mában felmerülő problémák, jelenségek történeti gyökereinek megértésében.

Ember és természet

A műveltségterület középpontjában a megismerő ember áll, aki tudását fel szeretné és fel is tudja használni arra, hogy önmagával és környezetével harmóniában éljen. Gondol a jövő generáció emberére és annak környezetére is, ez gondolkodásmód alapozza meg tevékenységeit.

A műveltségterület pedagógiai-módszertani tervezése a tevékenykedtető tanulási módot támogatja, aktív szerepet szán a tanulónak. Tartalmi elemei magukban foglalják a természettudományos tantárgyak alapvető elméleteit, ezek mellett kiemelten jelenítik meg az egészségmegőrzés és a fenntarthatóság kérdéseit. Fontos alapelv, hogy a természettudományi nevelésnek túl kell mutatnia az iskolai tanulási környezet mesterséges helyzetein és a mindennapi élethez kapcsolódó fejlesztési tartalmakat és közműveltségi elemeket kell közvetítenie. Teljesítenie kell azt a társadalmi célt, hogy minél több tanuló legyen motiválttá a természettudományi tantárgyakra épülő továbbtanulásra, pályaválasztásra.

A célok és alapelvek teljesítése megkívánja az integrált szemléletet, mely a tanulókat képessé teszi a különböző tantárgyak közötti összefüggések meglátására, a tantárgyaktól független problémák felismerésére és megoldására. A természettudományi nevelés beágyazódik az iskola komplex személyiségfejlesztési folyamatába. A világ felépítéséről és működéséről való átfogó gondolkodás, a természeti és emberi értékek közvetítése meghatározó szerepet játszik a személyiség formálódásában.

Kiemelt szerepe a tanulók felkészítése a hírek, információk megértésére, azok értékének megítélésére, a félrevezetésen, manipuláción alapuló megnyilvánulások felismerésére, hogy valós információk alapján hozzák meg személyes döntéseiket a természettudományos megfontolásokat igénylő kérdésekben.

Az általános iskola kezdő szakaszában a természettudományi nevelés fő célja a tanulókkal általában összefüggő kulcskompetenciák megalapozása, más műveltségterületekkel összehangolt fejlesztése (különös tekintettel anyanyelvi kommunikációra), illetve a természettudományok tanulása iránti érdeklődés felkeltése.

Az általános iskola felső tagozatában a természettudományi nevelés az egységes *Természettudományi nevelés* tantárgy keretében folytatódik, de 7. évfolyamtól a korábbi integrált természettudományi nevelést a szaktárgyi keretekben folyó tanulás váltja fel. A természeti jelenségek és a technikai alkalmazások vizsgálatában megjelennek a szaktudományok tematikai és módszertani elemei, azonban nem elkülönülten, hanem egymásra épülve és összehangoltan. A mindennapi élethez való kapcsolódások megőrzése segíti integrált, komplex szemlélet fenntartását, a problémák elemzésének lehetőségét, az alkalmazható tudás szerveződését.

A középiskolai szakasz négy évfolyama egységesen szabályozott, kettős célt követ. Folytatja az átfogó, a mindenki számára fontos természettudományos műveltség fejlesztését, valamint előkészíti a szakirányú továbbtanulást, azzal a céllal, hogy minél több tanuló válasszon a természettudományokhoz kapcsolódó és műszaki pályát.

Földünk – környezetünk

A műveltségi terület egyszerre kapcsolódik az Ember és természethez és az Ember és társadalomhoz is. Egyik oldalról az integratív szemléletet tükrözi, másik oldalról tematikai egységekben jeleníti meg azt a tartalmat, melyet a különböző iskolaszakaszokban el lehet várni.

A műveltségi terület anyagába beépültek a 2007-ben – európai uniós kötelezettség folytán – bekerült közös nevelési-oktatási értékekkel, illetve a kiemelt fejlesztési-nevelési feladatokkal kapcsolatos tartalmak. Elsősorban a hon- és népismeret (nemzeti kultúránk értékei, a haza, a szűkebb és tágabb környezet mindennapi társadalmi-gazdasági élete, a városi és a falusi élet hagyományai, jellegzetességei), az európai és a regionális tudat (hazánkban és a szomszédságunkban élő népek, népcsoportok értékei és eredményei, a szűkebb és tágabb környezet történeti, kulturális és vallási értékei, hagyományai, helyünk az európai közösségben). Arra törekedtek az anyag összeállítói, hogy a korábbiaknál is hangsúlyosabban jelenjenek meg a környezeti tartalmak (környezettudatosság, fenntarthatóság) a közműveltségi elemek között.

A közműveltségi tartalmak megfogalmazása során cél volt, hogy a földrajzoktatás hagyományait összekapcsolják az elmúlt években a tantárgy tanításában lezajlott tartalmi-szemléleti átalakulással, és emellett megfeleljenek a társadalom támasztotta elvárásoknak (alkalmazható tudás, a munka világában való boldogulás, aktív állampolgári szerepvállalás, hozzájárulás a társadalom fejlődéséhez, környezettudatosság stb.).

A műveltségi terület tartalmi a 7–8. évfolyam során megismertetik a tanulókat a szűkebb és a tágabb környezetük természeti és társadalmi-gazdasági jellemzőivel. Elősegítik, hogy megismerjék a világban elfoglalt helyünket, nemzeti értékeinket, földrajzi és környezeti adottságainkat. Cél továbbá, hogy tudatosodjon a tanulóknál: az ember társadalmi-gazdasági tevékenysége során jelentősen átalakította a környezetét, amellyel már saját életfeltételeit is veszélyezteti. Ezzel és a környezet értékeinek megismertetésével segítse elő a környezettudatos életmód kialakulását.

A 9–12. évfolyam anyaga az alapozó szakasz tantervi előzményeire építve megismerteti a tanulókkal az ember életteréről szolgáló Föld természeti és a társadalmi-gazdasági sajátosságait, jelenségeit, folyamatait, azok kölcsönhatásait. A földrajz tantárgynak fel kell hívnia a figyelmet a globalizálódó világ gazdaság ellentmondásaira, a termelés és a fogyasztás viszonyára, a növekedés korlátaira és következményeire, ezzel együtt a Föld globális problémáira. Ki kell fejlesztenie a tanulóknál az aktív részvétel igényét és képességét a környezeti problémák mérséklésében, illetve megoldásában.

Művészetek

A Művészetek műveltségi terület célként törekedett a gyakorlat- és tevékenységközpontúságra, ezen keresztül pedig a forma-, ritmus- és színérzék kibontakoztatásának elősegítésére; a mozgáskoordináció fejlesztésére; kooperációs és kommunikációs készségek fejlesztésének előtérbe helyezésére; a szocializáció folyamataihoz való hozzájárulásra a művészeti alkotások megismer(tet)ésén keresztül, illetve a nemzeti és európai azonosságtudat kialakításához való hozzájárulásra.

Ez a Nat egyik komplex területe. Több olyan elemből áll, melynek egy része maga is nehezen kapcsolható a művészethez (média és mozgókép-ismeret), más elemei (pl. a digitális tudás) az informatikában is jelen vannak. Klasszikus értelemben a művészetek részterülete az Ének-zene, Dráma és tánc, Rajz és vizuális kultúra, Mozgókép-kultúra. Kiemelten szem előtt tartották az anyag kialakítói a kulturális minták és a hétköznapi esztétikuma közötti egyensúly keresését, művészeti intézmények látogatását.

A műveltségi terület a közvetlen tapasztalat és a technikai reprodukciók virtuális világának megkülönböztetését segíti, az értékhordozó művek megismerését, a hazai kulturális örökség védelmét szolgálja. A területhez kapcsolódó tárgyak közműveltségi tartalmi fejlesztik a kritikai képességet, a kiválasztott alkotások tudatos megválasztását, a kereskedelmi kommunikációval, a reklámozással kapcsolatos megfontolt fogyasztói szerep kialakítását.

Az általános iskola kezdő szakaszában elsődleges a tantárgyköziség (a művészeti és kommunikációs alkotó és befogadó tevékenység más tantárgyak tematikájában is megjelenik), legfontosabb cél pedig az örömszerzés és a játékos tevékenység, mely a képességek és a személyiség fokozatos fejlesztésében játszik szerepet.

Az 5–8. évfolyamon előtérbe kerül a figyelemösszpontosítás, a különféle művészi kifejezőeszközök tudatos használata, az ötletesség, a hitelesség, a kreativitás és a humorérzék. Fontos kérdéssé válik a műalkotással való találkozás élményének megélése, az alkotó és

befogadó tevékenység tudatosítása és folyamatos gyakorlása. A diákok ebben az időszakban ismerkednek meg a tömegkultúra jelenségeivel, valamint az online tartalmakkal és azok tudatos és kreatív használatának lehetőségeivel.

A 9–12. évfolyamon előtérbe kerülnek a tevékenységeken keresztül művészetelméleti és -történeti ismeretek elsajátítása, valamint olyan kifejezőkészségek kialakítása és fejlesztése, amely egyéni vagy csoportos alkotótevékenység során nélkülözhetetlen.

Informatika

Az Informatika, bár önálló műveltségi terület, célként tűzte ki, hogy az informatikai műveltségi tartalmak ne korlátozódjanak csak az informatika tantárgyra; a tantárgyi keretben elsajátított kompetenciák felhasználhatók legyenek valamennyi műveltségi területen; kapcsolatot létesítsen a nem konvencionális vagy formális tanulási technikákkal és a médiaismerettel; magába foglalja a könyvtár- és könyvtárhasználati ismereteket is.

A módosításban kiemelten szerepelnek az információkezelés jogi és etikai vonatkozásai, valamint az e-szolgáltatások széles körű tárgyalása. A korábbi változatban nem szerepelt a fogyatékossgal élők közötti és a velük folytatott kommunikáció eszközeinek és formáinak a bemutatása, így csak közvetetten lehetett beleérteni a témákba. Ez a mostani változatban nevesítve is megjelent. A mobilkommunikációban az elmúlt években tapasztalt robbanásszerű növekedés miatt fontos, hogy a mobilkommunikációs eszközök mindenképpen szerepeljenek az anyagban. A szerzőknek e mellett az informatikai eszközhasználatban és eszközökben tapasztalható rohamos változásokra is igyekeztek reflektálni.

Az általános iskola kezdő szakaszában az informatika tanulás-tanítás célja a tanulók érdeklődésének felkeltése az információforrások, a könyvtárak és az olvasás iránt. Alapvető fontosságú a tapasztalatszerzéssel, a megfigyeléssel megérlelt fogalmak, algoritmusok tudatosítása, rendszerezése, a hétköznapi és az iskolában használt informatikai, információszervező eszközök és az azokkal megoldható feladatok megismerése.

A következő szakaszban a már megszerzett tapasztalatok bővítésére, elméleti alapozására kerül sor. Segíteni kell a tanulókat, hogy feladataik megoldásához tanári segítséggel, de aktívan használják fel az információszervező műveltségüket, tervezzék a folyamatot és válasszák ki a megfelelő információszervező és informatikai eszközöket. Cél az önellenőrző és önértékelő szemlélet kialakítása.

Nagy hangsúlyt kell helyezni a kommunikációs eszközök és formák technikai működése mellett, azok használatának írott és íratlan szabályaira, etikai és jogi vonatkozásaira.

A 9–12. évfolyam feladata a korábban elsajátított tudás újabb eszközök és alkalmazások megismerésével való kibővítése és az önálló alkalmazás szintjének elérése. A tanulóknak készségszinten el kell sajátítaniuk a megfelelő információszervező, -értékelési, -feldolgozási és -átadási technikákat, valamint az információkezelés jogi és etikai szabályait. Mindezek tanulásban való aktív alkalmazására minden műveltségterületen építeni kell.

Támogatni kell, hogy a tanulók képesek legyenek az egészséges, etikus, hatékony információszervező és informatikai munkakörnyezet kialakítására.

Életvitel és gyakorlat

Az Életvitel és gyakorlat műveltségi terület kiemelt céljai: a gyakorlati tudás megteremtése, megerősítése ismeretekben és alkalmazásukon keresztül; problémakezelés és döntésképesség, valamint a kreativitás fejlesztése; felelősség kérdésének feldolgozása egyéni és csoportos módon; környezettudatosság erősítése.

Új elemként megjelenik az Életvitel és gyakorlat anyagában a konkrét problémahelyzetek, életszerű megoldások megismerése, megvitatása. A komplexitás jegyében szerepet kap az anyagban: a munkaerőpiac, a pénzkereső munkára való felkészítés, az önkéntes munka. A testi-lelki-szellemi egészségfejlesztés, a családi életre nevelés, közösségi élet, közéletiség, társas kapcsolatok fejlesztése, közlekedési alapismeretek, konfliktuskezelés; tapasztalati tanulás, interaktív technikák mind hangsúlyos elemek ezen a területen. A háztartáskultúra témaköre bővült a kert, háztáji, hobbiállatok, dísznövények témáival, az egészségkultúra az egészségügyi ellátórendszer igénybevételével és az otthoni betegápolással, a biztonságkultúra a bűnmegelőzéssel, a pályaaorientáció pedig az életpálya-alakítással (családalapítás és gyermeknevelés mint az életpálya része, a tanulás szerepe a sikerben).

Új, önálló témakörként jelenik meg a család, a női és férfi szerepek, a közösség, a társas viselkedés szabályai, az erkölcs, a hagyomány, a közélet, a közérdek, a hazaszeretet, a személyes kapcsolatok.

Testnevelés és sport

A Testnevelés és sport műveltségi terület integráltan jeleníti meg az egész életen át tartó testmozgást, ennek kialakítását a személyiségfejlesztésen keresztül, valamint a mozgásfejlesztést, bevezetve a diákokat a különböző sportok mozgásgyakorlataiba, hogy ezzel kialakítsa az egész életre szóló mozgásigényét. A testnevelés és sport műveltségi terület célrendszere az alábbiakban foglalható össze: az ember játék- és sport-tevékenységben való részvételének fejlesztése, annak egyénenként változó, lehetőleg magas szintjének elérése: mozgáskészségek fejlesztése, motoros képességek fejlesztése, szociális ügyesség fejlesztése, emocionális készségek fejlesztése, ismeretek fejlesztése, szokások fejlesztése.

A testnevelés és sport műveltségterület tartalma az általános iskola 1–4. évfolyamán a természetes mozgáskészségek játékos fejlesztésére, illetve azok változatos, sokrétű és tudatos alkalmazására épülnek egyre összetettebb feltételek mellett. Az egészségtudatossággal kapcsolatos ismeretek területén kitüntetett szerepet kap a biomechanikailag helyes testtartás, a biztonságos és rendszeres testmozgás szerepe. Ebben az életkorban elvárható, hogy a tanuló legyen képes megbízni másokban és önmagában; legyen képes akarateréjét, önkontrollját gyakorolni; és legyen képes kezdeményezni, teljesítményének örülni és hasznossá válni.

A testnevelés és sport az 5–8. évfolyamon az ismeretek tudatos bővítésével és a gondolkodási műveletek fejlesztésével párhuzamosan fejleszti a funkcionális mozgásokat és a sportágspecifikus mozdulatokat. A nevelés során kialakul a tanulóban a teljes körű személyes önismeret, a testi, lelki és szellemi képességek és lehetőségek reális meghatározása. Az önálló életvitel bővülő lehetőségeivel párhuzamosan erősödik a személyes felelősségvállalás a saját és mások épsége, egészsége iránt.

A 9–12. évfolyamban a tudatos, rendszeres képzésben megjelenik a testkultúrához tartozó, az általános műveltséget fejlesztő élettani, anatómiai, illetve sporttörténeti oktatás. A testnevelés és sport tartalma tovább mélyíti és bővíti a sportolás, aktív pihenés alkalmazásához szükséges ismereteket és mozgásos tevékenységeket, kompetenciákat, valamint kialakítja a tanulóknál az élethosszig tartó mozgásos tevékenységekhez igényét.